МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Виконала: здобувачка вищої освіти
IV курсу, 41 групи
Освітня програма «Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування)»
спеціальності 231 Соціальна робота
Штенюк Аліна Василівна

Керівник: канд. пед. наук, доцент
Ірини КАРПИЧ

Умань – 2026

АНАТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота на тему «Професійна соціалізація здобувачів вищої освіти» присвячена дослідженню особливостей ефективної професійної соціалізації здобувачів вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення якості підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасного ринку праці, який висуває високі вимоги до професійної компетентності, адаптивності та сформованості професійної ідентичності здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження – розкрити теоретичні основи дослідження та визначити особливості ефективної професійної соціалізації здобувачів вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння наукових джерел), емпіричні (анкетування, опитування), а також методи системного аналізу.

У дослідженні проаналізовано сутність поняття «соціалізація особистості», визначено її зміст, основні функції та наукові підходи до трактування; розкрито особливості професійної соціалізації як складової загального процесу соціалізації особистості; висвітлено роль закладів вищої освіти у процесі професійній соціалізації здобувачів вищої освіти; визначено основні проблеми та бар'єри професійної соціалізації здобувачів вищої освіти в сучасних умовах; обґрунтувано значення практичної підготовки, неформальної та інформальної освіти у професійній соціалізації здобувачів вищої освіти та розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності цього процесу.

Ключові слова: соціалізація, професійна соціалізація, здобувачі вищої освіти, професійна ідентичність, практична підготовка, неформальна освіта, інформальна освіта, заклад вищої освіти, професійний розвиток.

ABSTRACT

The qualification work on the topic "Professional socialization of higher education students" is devoted to the study of the features of effective professional socialization of higher education students. The relevance of the study is due to the need to improve the quality of training of future specialists in the conditions of the modern labor market, which places high demands on professional competence, adaptability and formation of professional identity of higher education students.

The purpose of the study is to reveal the theoretical foundations of the study and determine the features of effective professional socialization of higher education students.

Research methods: theoretical (analysis, synthesis, generalization, comparison of scientific sources), empirical (questionnaires, surveys), as well as methods of system analysis.

The study analyzes the essence of the concept of "personality socialization", determines its content, main functions and scientific approaches to interpretation; reveals the features of professional socialization as a component of the general process of personal socialization; the role of higher education institutions in the process of professional socialization of higher education students is highlighted; the main problems and barriers of professional socialization of higher education students in modern conditions are identified; the importance of practical training, non-formal and informal education in the professional socialization of higher education students is substantiated and recommendations are developed to increase the effectiveness of this process.

Keywords: socialization, professional socialization, higher education students, professional identity, practical training, non-formal education, informal education, higher education institution, professional development.

ЗМІСТ

ВСТУП……5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ……9

1.1. Соціалізація особистості як наукова проблема: сутність, зміст і основні підходи……..9

1.2. Професійна соціалізація як складова соціалізації особистості……..14

1.3. Роль закладів вищої освіти у процесі професійної соціалізації та формуванні професійної ідентичності студентської молоді…….20

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ…….27

2.1. Проблеми та бар’єри професійної соціалізації здобувачів вищої освіти……..27

2.2. Роль практичної підготовки, неформальної та інформальної освіти у професійній соціалізації здобувачів вищої освіти……..34

2.3. Рекомендації щодо підвищення ефективності професійної соціалізації здобувачів вищої освіти……42

ВИСНОВКИ……46

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……49

ДОДАТКИ……52

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена сучасними соціально-економічними трансформаціями, що відбуваються в суспільстві, а також зростанням вимог до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. В умовах динамічних змін ринку праці особливої ваги набуває проблема професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, яка забезпечує не лише засвоєння професійних знань, умінь і навичок, але й формування цінностей, норм поведінки та професійної ідентичності.

Професійна соціалізація є складним і багатогранним процесом входження особистості у професійне середовище, що передбачає активну взаємодію з освітнім простором закладу вищої освіти, професійною спільнотою та соціальним оточенням. Вона визначає рівень готовності майбутнього фахівця до виконання професійних ролей, адаптації до умов професійної діяльності та подальшого професійного розвитку.

Проблематика професійної соціалізації досліджувалася у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, які розглядали її сутність, етапи, механізми та чинники впливу. Водночас у сучасних умовах цифровізації освіти, глобалізації та соціальних викликів постає необхідність переосмислення підходів до професійної соціалізації студентської молоді та пошуку ефективних шляхів її вдосконалення

Стан дослідження проблеми. Проблема професійної соціалізації здобувачів вищої освіти є предметом наукових досліджень у межах соціології, психології, педагогіки та соціальної роботи. У науковій літературі вона розглядається як складний процес інтеграції особистості у професійне середовище через засвоєння соціального досвіду, норм, цінностей та моделей професійної поведінки.

Теоретичні засади соціалізації особистості були закладені у працях таких зарубіжних учених, як Еміля Дюркгейма, Макса Вебера, Талкотта Парсонса, Джорджа Герберта Міда, які розглядали соціалізацію як процес включення індивіда у соціальну систему. Значний внесок у розвиток

психологічних аспектів соціалізації зробили Зигмунд Фрейд та Ерік Еріксон, які акцентували увагу на ролі внутрішніх психічних процесів і стадій розвитку особистості.

У контексті професійного становлення особистості важливими є ідеї Дональда Супера, який розробив теорію професійного розвитку, а також Джона Голланда, що обґрунтував типологію професійного вибору особистості. Їхні підходи дозволяють розглядати професійну соціалізацію як тривалий процес формування професійної ідентичності.

Серед українських учених вагомий внесок у дослідження проблеми соціалізації та професійного становлення особистості зробили Іван Бех, Сергій Максименко, Валентин Кремень, Наталія Ничкало, Ірина Звєрєва та ін. У їхніх працях висвітлюються питання формування особистості в освітньому середовищі, професійного самовизначення та розвитку компетентностей.

Проблеми професійної соціалізації студентської молоді розглядаються також у дослідженнях Олександра Вишневського, Людмили Хоружи, Олени Пометун, які аналізують роль освітнього процесу, виховного середовища та педагогічних технологій у формуванні професійної готовності майбутніх фахівців.

Окремий напрям досліджень пов’язаний із вивченням впливу освітнього середовища закладів вищої освіти на процес професійної соціалізації. У цьому контексті науковці підкреслюють значення практичної підготовки, стажування, неформальної освіти, а також взаємодії між освітою і ринком праці.

У сучасних умовах значна увага приділяється впливу глобалізації, цифровізації освіти та трансформацій ринку праці на процес професійної соціалізації. Дослідники наголошують на необхідності формування «м’яких навичок» (soft skills) компетентностей, здатності до безперервного навчання та адаптації до змінних професійних умов.

Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема професійної соціалізації здобувачів вищої освіти залишається актуальною.

Недостатньо дослідженими є питання вдосконалення механізмів професійної соціалізації в сучасних умовах, інтеграції інноваційних освітніх технологій та ефективної взаємодії закладів освіти з роботодавцями.

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про ґрунтовне теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми, що водночас потребує подальшого розвитку з урахуванням сучасних соціальних викликів.

Мета дослідження – розкрити теоретичні основи дослідження та визначити особливості ефективної професійної соціалізації здобувачів вищої освіти.

Об'єкт дослідження: соціалізація здобувачі вищої освіти.

Предметом дослідження є процес ефективної професійної соціалізації здобувачів вищої освіти.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати сутність поняття «соціалізація особистості», визначити її зміст, основні функції та наукові підходи до трактування.

2. Розкрити особливості професійної соціалізації як складової загального процесу соціалізації особистості.

3. Висвітлити роль закладів вищої освіти у процесі професійній соціалізації здобувачів вищої освіти.

4. Визначити основні проблеми та бар'єри професійної соціалізації здобувачів вищої освіти в сучасних умовах.

5. Обґрунтувати значення практичної підготовки, неформальної, інформальної освіти у професійній соціалізації здобувачів вищої освіти та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності цього процесу.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння наукових джерел), емпіричні (анкетування, опитування), а також методи системного аналізу.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася серед здобувачів вищої освіти на базі факультету

соціально-психологічної освіти та фізичної культури Уманського національного університету.

Теоретична значення одержаних результатів:

- проаналізовано сутність поняття «соціалізація особистості», визначено її зміст, основні функції та наукові підходи до трактування;
- розкрито особливості професійної соціалізації як складової загального процесу соціалізації особистості;
- висвітлено роль закладів вищої освіти у процесі професійній соціалізації здобувачів вищої освіти;
- визначено основні проблеми та бар'єри професійної соціалізації здобувачів вищої освіти в сучасних умовах;
- обґрунтувано значення практичної підготовки, неформальної та інформальної освіти у професійній соціалізації здобувачів вищої освіти та розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності цього процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій у діяльності закладів вищої освіти з метою підвищення ефективності професійної підготовки та соціалізації здобувачів вищої освіти.

Апробація дослідження. Основні положення та висновки нашого дослідження обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (19 листопада 2025 р., м. Умань).

Публікації автора за темою дослідження. Результати роботи висвітлено у 1 одноосібній публікації, які відображають основні наукові результати нашого дослідження.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 позицій) та 2-х додатків. Загальний обсяг роботи становить 55 сторінок, основного тексту – 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Соціалізація особистості як наукова проблема: сутність, зміст і основні підходи

Соціалізація особистості є однією з ключових процесів у системі соціогуманітарного знання, оскільки пов’язана з процесом становлення людини як повноправного члена суспільства, носія соціальних норм, цінностей і моделей поведінки [14].

Поняття «соціалізації» є одним із ключових у соціогуманітарних науках і використовується для пояснення процесу входження особистості у суспільство. У науковій літературі соціалізація розглядається як складний, багаторівневий і безперервний процес засвоєння індивідом соціального досвіду, норм, цінностей і моделей поведінки, що забезпечує його інтеграцію в соціальне середовище.

Одним із перших науковців, які обґрунтували соціальну природу особистості, був Еміль Дюркгейм. Він розглядав соціалізацію як процес впливу суспільства на індивіда через систему норм і колективних уявлень, що формують соціальну свідомість [12]. На відміну від нього, Макс Вебер акцентував увагу на суб’єктивному розумінні соціальної дії, підкреслюючи активну роль особистості у процесі соціалізації [14].

Важливий внесок у розробку теорії соціалізації зробив Талкотт Парсонс, який розглядав соціалізацію як механізм інтеграції індивіда в соціальну систему через засвоєння соціальних ролей і норм [27]. У свою чергу, Джордж Герберт Мід підкреслював значення міжособистісної взаємодії, вважаючи, що особистість формується у процесі соціальної комунікації та прийняття ролі «іншого» [36].

Поняття «соціалізація» досліджується у межах соціології, психології, педагогіки та соціальної роботи, що зумовлює різноманітність підходів до трактування цього феномену [1].

У класичній соціології соціалізація розглядається як процес впливу суспільства на особистість. Так, Еміль Дюркгейм підкреслював, що соціалізація забезпечує інтеграцію індивіда в соціальну систему через засвоєння колективних уявлень, норм і цінностей, які мають примусовий характер щодо індивіда [12]. У межах структурно-функціонального підходу Талкотт Парсонс визначав соціалізацію як механізм підтримання стабільності соціальної системи, що передбачає інтеріоризацію соціальних норм і ролей [11].

Інтеракціоністський підхід до соціалізації представлений у працях Джорджа Герберта Міда, який розглядав цей процес як результат соціальної взаємодії. На його думку, формування «Я-концепції» відбувається через засвоєння ролей інших людей та здатність індивіда оцінювати себе з позиції «узагальненого іншого» [13].

Також важливо розглянути і психологічний підхід до соціалізації, який представлений у працях Зигмунда Фрейда, в яких акцентується увага на внутрішніх психічних механізмах засвоєння соціальних норм. Учений пов’язував соціалізацію з розвитком структур особистості (Воно, Я, Над-Я) та процесом контролю інстинктів через соціальні обмеження [13]. Важливе значення має також концепція психосоціального розвитку Еріка Еріксона, який визначив 8 стадій соціалізації, кожна з яких характеризується специфічними кризами та завданнями розвитку [14].

У вітчизняній науці соціалізація розглядається як активний процес взаємодії особистості та соціального середовища. Зокрема, Іван Бех трактує соціалізацію як процес становлення особистості через засвоєння соціального досвіду, формування ціннісних орієнтацій і самореалізацію [2]. Василь Сухомлинський підкреслював роль виховного середовища у формуванні моральних якостей особистості та її соціальної активності [37].

Узагальнюючи наукові підходи учених, можна визначити соціалізацію як безперервний, багаторівневий процес засвоєння та відтворення індивідом соціального досвіду, норм, цінностей і соціальних ролей, що забезпечує його інтеграцію в суспільство та розвиток як особистості [37].

Також варто вказати, що зміст соціалізації розкривається через такі основні його компоненти, як:

- когнітивний – засвоєння знань про соціальну дійсність;
- ціннісно-орієнтаційний – формування системи цінностей і установок;
- поведінковий – набуття соціально прийнятних моделей поведінки;
- комунікативний – розвиток навичок взаємодії з іншими людьми [13].

Важливим аспектом розуміння соціалізації є характеристика її агентів та етапів, що дозволяє глибше розкрити механізми входження особистості в соціальне середовище.

Так, агенти соціалізації – це соціальні інститути, групи та окремі особи, які здійснюють вплив на формування особистості, передаючи їй соціальний досвід, норми, цінності та зразки поведінки. У науковій літературі виділяють первинні та вторинні агенти соціалізації [13].

Зазначимо, що до первинних агентів соціалізації належать найближче соціальне оточення індивіда, яке має найбільш сильний і тривалий вплив на його розвиток. Насамперед, це сім’я, яка є першим і найважливішим середовищем соціалізації. Саме в сім’ї дитина засвоює базові норми поведінки, моральні цінності, мову та первинні соціальні ролі. Значну роль також відіграють групи однолітків, які сприяють розвитку комунікативних навичок, самостійності та соціальної ідентичності [13].

До вторинних агентів соціалізації належать формалізовані соціальні інститути, зокрема заклади освіти, засоби масової інформації, професійні колективи, громадські організації, релігійні інституції, держава. Вони забезпечують засвоєння більш складних соціальних ролей і норм, необхідних для функціонування в суспільстві. Особливе місце серед них займають заклади

освіти, які здійснюють цілеспрямований вплив на розвиток особистості, формуючи її світогляд, професійні орієнтації та соціальні компетентності [13].

У сучасних умовах важливим агентом соціалізації виступають також цифрові медіа та інтернет-середовище, які значно впливають на формування цінностей, установок і моделей поведінки молоді. Це зумовлює необхідність критичного осмислення інформації та розвитку медіаграмотності як складової соціалізації [24].

Соціалізація має поетапний характер і відбувається протягом усього життя людини. У науковій літературі існують різні підходи до визначення її етапів, однак найбільш поширеним є поділ на первинну та вторинну соціалізацію [24].

Первинна соціалізація охоплює період дитинства і пов’язана з формуванням основних соціальних якостей особистості. На цьому етапі індивід засвоює базові норми, цінності, мову, правила поведінки, що закладають фундамент подальшого розвитку. Саме первинна соціалізація має вирішальне значення для формування особистості, оскільки визначає її подальші життєві орієнтири [34].

Щодо вторинної соціалізації, то вона відбувається на наступних етапах життя і пов’язана з включенням індивіда в нові соціальні групи та сфери діяльності. Вона передбачає засвоєння спеціалізованих знань, норм і ролей, зокрема професійних. У цей період значно зростає роль освіти, професійного середовища та соціальних інститутів [34].

Більш детальний підхід до періодизації соціалізації представлений у теорії психосоціального розвитку Еріка Еріксона, який виділив вісім стадій розвитку особистості – від дитинства до старості. Кожна стадія характеризується певною кризою (наприклад, довіра – недовіра, ідентичність – рольова невизначеність), подолання якої сприяє формуванню соціально зрілої особистості [36].

Також у сучасних дослідженнях виокремлюють такі етапи соціалізації:

- дитинство – засвоєння базових норм і цінностей;
- юність – формування самосвідомості, ідентичності та життєвих орієнтирів;
- зрілість – реалізація соціальних і професійних ролей;
- пізній вік – переосмислення соціального досвіду та передача його наступним поколінням [34].

Окремо виділяють процеси ресоціалізації (засвоєння нових норм і цінностей у змінених умовах) та десоціалізації (втрата попередніх соціальних установок), які є важливими в умовах соціальних трансформацій [24].

Отже, агенти та етапи соціалізації відображають складний і багаторівневий характер цього процесу, що поєднує вплив соціального середовища та активну діяльність самої особистості. Їх аналіз дозволяє глибше зрозуміти механізми формування особистості та створює теоретичну основу для дослідження професійної соціалізації здобувачів вищої освіти [24].

У сучасних умовах трансформації суспільства, розвитку ринку праці та підвищення вимог до фахівців особливої актуальності набуває дослідження механізмів входження здобувачів вищої освіти у професійне середовище. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу наукових підходів до трактування соціалізації як загального процесу розвитку особистості та професійної соціалізації як її специфічного різновиду, пов’язаного з формуванням професійної ідентичності, компетентностей і готовності до майбутньої трудової діяльності [14].

Похідним від загального поняття соціалізації є поняття професійної соціалізації, яке конкретизує процес входження особистості у сферу професійної діяльності. У науковій літературі професійна соціалізація визначається як процес засвоєння індивідом професійних знань, умінь, норм і цінностей, необхідних для виконання професійних ролей [1]4.

Вагомий внесок у розробку концепції професійного розвитку зробив Дональд Супер, який розглядав професійну соціалізацію як безперервний процес формування професійної ідентичності протягом життя [20]. Його

теорія підкреслює, що професійний вибір і становлення залежать від особистісних характеристик та соціального досвіду.

Інший підхід запропонував Джон Голланд, який пов'язував професійну соціалізацію з відповідністю типу особистості певному типу професійного середовища [20]. Це дозволяє розглядати професійну соціалізацію як процес адаптації до умов професійної діяльності.

У вітчизняних дослідженнях професійна соціалізація трактується як складова професійної підготовки майбутніх фахівців. Зокрема, Наталія Ничкало підкреслює, що дане поняття передбачає формування професійної компетентності та готовності до праці [20]. Ірина Звєрєва розглядає професійну соціалізацію як процес інтеграції особистості у професійне середовище через систему соціальних послуг та освітніх впливів [20].

Аналіз різних підходів дозволяє виокремити основні характеристики професійної соціалізації, а саме:

- цілеспрямованість і системність;
- зв'язок із професійною освітою;
- орієнтація на формування професійної ідентичності;
- залежність від соціального та освітнього середовища [20].

Отже, соціалізація є загальним процесом становлення особистості в суспільстві, тоді як професійна соціалізація виступає його специфічним видом, що забезпечує підготовку індивіда до професійної діяльності. Вона поєднує в собі як соціальні, так і психологічні механізми розвитку особистості та є необхідною умовою формування конкурентоспроможного фахівця.

1.2. Професійна соціалізація як складова соціалізації особистості

Як говорилося в попередньому параграфі, що соціалізація особистості є складним і безперервним процесом засвоєння людиною соціального досвіду, норм, цінностей, моделей поведінки та ролей, необхідних для повноцінного функціонування в суспільстві. У процесі соціалізації людина не лише адаптується до соціального середовища, а й формує власну систему цінностей,

світогляд, життєві орієнтири та соціальну активність. Одним із важливих напрямів цього процесу виступає професійна соціалізація, оскільки професійна діяльність займає значне місце в житті людини та є важливим чинником її самореалізації [20].

Професійна соціалізація розглядається як складова загальної соціалізації особистості, що пов'язана із засвоєнням професійних знань, умінь, навичок, професійних цінностей, норм професійної етики та моделей професійної поведінки. У ході цього процесу особистість входить у професійне середовище, опановує соціальні ролі майбутнього фахівця та формує професійну ідентичність [20].

Також доречно сказати, що професійна соціалізація є органічною складовою загального процесу соціалізації особистості, оскільки відображає її входження у сферу професійної діяльності, засвоєння специфічних знань, норм, цінностей і моделей поведінки, притаманних певній професійній спільноті. В умовах сучасного суспільства професійна діяльність виступає важливим чинником соціального статусу, самореалізації та інтеграції особистості у соціальну структуру, що зумовлює зростання наукового інтересу до проблеми професійної соціалізації [16].

На думку багатьох науковців, професійна соціалізація є не лише процесом професійного навчання, а й процесом становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності. Так, І. Кон підкреслював, що соціалізація охоплює всі сфери життєдіяльності людини, включаючи професійну, у межах якої формуються відповідальність, самостійність і професійна культура. Інші вчені визначачають професійну соціалізацію як процес інтеграції особистості в систему професійних відносин через засвоєння професійного досвіду та соціальних норм професійного середовища [14].

У загальносоціологічному контексті професійна соціалізація розглядається як процес засвоєння індивідом соціальних ролей, пов'язаних із професійною діяльністю. Зокрема, Талкотт Парсонс визначав соціалізацію як механізм інтеграції особистості в соціальну систему через інтеріоризацію

норм і цінностей, підкреслюючи, що професійна роль є однією з ключових у структурі соціальної поведінки [27]. Таким чином, професійна соціалізація забезпечує не лише адаптацію до професійного середовища, а й виконання соціально значущих функцій у суспільстві.

З позицій символічного інтеракціонізму професійна соціалізація розглядається як результат соціальної взаємодії. Джордж Герберт Мід підкреслював, що формування особистості відбувається через засвоєння соціальних ролей і взаємодію з іншими людьми [20]. У професійному контексті це означає, що майбутній фахівець формує уявлення про свою професійну роль через спілкування з викладачами, наставниками, колегами та представниками професійної спільноти.

Важливе значення для розуміння професійної соціалізації має концепція психосоціального розвитку Еріка Еріксона, який наголошував на тому, що формування ідентичності є центральним завданням юнацького віку [28]. Саме в цей період відбувається професійне самовизначення, вибір життєвого шляху та усвідомлення власної ролі в суспільстві. Успішне подолання кризи ідентичності сприяє формуванню цілісної професійної «Я-концепції».

У вітчизняній науці професійна соціалізація розглядається як цілеспрямований і керований процес підготовки особистості до професійної діяльності. Іван Бех підкреслює, що вона передбачає не лише засвоєння системи знань, умінь і навичок, а й формування ціннісного ставлення до майбутньої професії, розвиток відповідальності, самостійності та здатності до самореалізації [2]. Подібної позиції дотримується і Василь Кремень, який наголошує на необхідності формування компетентного, конкурентоспроможного фахівця, здатного до безперервного професійного розвитку [2].

Варто зазначити, що професійна соціалізація має тісний зв’язок із загальною соціалізацією, оскільки саме в процесі загального соціального розвитку формуються базові цінності, моральні установки, комунікативні навички та мотивація до праці. Водночас професійна соціалізація конкретизує

та поглиблює ці якості відповідно до вимог певної професії. Таким чином, вона виступає важливим етапом соціального становлення особистості та забезпечує її інтеграцію в професійну спільноту [15].

Особливого значення професійна соціалізація набуває в період здобуття вищої освіти. Саме у закладах вищої освіти відбувається активне формування професійних компетентностей, професійного мислення, професійної етики та готовності до майбутньої діяльності. Освітнє середовище створює умови для розвитку професійної самосвідомості, адаптації до професійних вимог та формування професійних цінностей [15].

Підкреслимо, що професійна соціалізація майбутніх фахівців включає не лише засвоєння теоретичних знань, але й набуття практичного досвіду, розвиток професійної комунікації, здатності працювати в колективі, приймати відповідальні рішення та дотримуватися професійних стандартів. Важливу роль у цьому процесі відіграють викладачі, професійне середовище, практика, студентський колектив, а також власна активність здобувача освіти [15].

Варто зазначити, що професійна соціалізація має складну структуру, яка складається з кількох взаємопов'язаних компонентів:

- когнітивний компонент, який передбачає оволодіння системою професійних знань і уявлень про майбутню діяльність;
- ціннісно-мотиваційний компонент, який пов'язаний із формуванням професійних інтересів, мотивів, установок і орієнтацій;
- діяльнісний компонент, який відображає процес набуття практичних умінь і навичок, необхідних для виконання професійних функцій;
- особистісний компонент, який включає розвиток професійно значущих якостей, таких як відповідальність, комунікативність, ініціативність, стресостійкість тощо [15; 20].

Як складова загальної соціалізації, професійна соціалізація має спільні з нею характеристики – безперервність, поетапність, залежність від соціального середовища. Водночас вона характеризується специфічними ознаками, серед яких:

- чітка орієнтація на конкретну сферу професійної діяльності;
- засвоєння спеціалізованих знань, норм і стандартів;
- формування професійної ідентичності;
- включення до професійної спільноти;
- розвиток професійної компетентності [15; 20].

Зауважимо, що процес професійної соціалізації розпочинається ще в межах первинної соціалізації, коли формуються перші уявлення про професії під впливом сім'ї, оточення та засобів масової інформації. Проте найбільш інтенсивно цей процес відбувається в період навчання у закладах освіти, де особистість не лише отримує професійні знання, а й засвоює норми професійної етики, формується як майбутній фахівець. На цьому ж етапі важливу роль відіграє освітнє середовище, педагогічна взаємодія та практична підготовка [14].

Подальший етап професійної соціалізації пов'язаний із входженням у трудову діяльність, адаптацією до професійного середовища, засвоєнням корпоративної культури та розвитком професійної майстерності. У сучасних умовах динамічного розвитку суспільства професійна соціалізація набуває безперервного характеру, що пов'язано з необхідністю постійного оновлення знань, підвищення кваліфікації та професійної мобільності [14].

Отже, професійна соціалізація є важливим і невід'ємним компонентом загальної соціалізації особистості, який забезпечує її інтеграцію у професійну сферу, формування професійної ідентичності та здатність до ефективної діяльності в сучасному суспільстві.

Можна виділити особливості професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, які полягають у:

- поєднанні навчальної та квазіпрофесійної діяльності;
- активному формуванні професійної ідентичності;
- значному впливі освітнього середовища;
- поступовому переході від теоретичної підготовки до практичної діяльності;

- високій ролі саморозвитку та самовиховання [14].

Професійна соціалізація студентської молоді має поетапний характер. Умовно можна виокремити такі етапи:

- Орієнтаційний етап – пов'язаний із вибором професії та формуванням первинних уявлень про неї.
- Адаптаційний етап – входження у нове освітнє середовище, засвоєння норм і вимог навчання.
- Ідентифікаційний етап – формування професійної самосвідомості, прийняття професійних цінностей.
- Інтеграційний етап – поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю, готовність до професійної діяльності [4].

Ефективність професійної соціалізації значною мірою залежить від чинників, які можна поділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх належать мотивація, здібності, інтереси, ціннісні орієнтації особистості. До зовнішніх – освітнє середовище, якість навчального процесу, вплив викладачів, соціальне оточення, умови професійної підготовки [4].

Важливу роль у професійній соціалізації відіграють також і її механізми, серед яких можна назвати такі:

- ідентифікація – ототожнення себе з представниками професії;
- інтеріоризація – засвоєння професійних норм і цінностей;
- наслідування – переймання зразків поведінки викладачів і фахівців;
- рефлексія – усвідомлення власного професійного розвитку;
- соціальна адаптація – пристосування до умов професійного середовища [16].

Таким чином, професійна соціалізація є складним, багаторівневим процесом, що поєднує загальні закономірності соціалізації та специфічні особливості професійного становлення особистості. У контексті підготовки здобувачів вищої освіти вона виступає ключовим чинником формування професійної компетентності, ідентичності та готовності до ефективної діяльності в сучасному суспільстві.

1.3. Роль закладів вищої освіти у процесі професійної соціалізації та формуванні професійної ідентичності студентської молоді

У сучасних умовах розвитку суспільства та реформування системи вищої освіти особливої актуальності набуває проблема професійної соціалізації студентської молоді. Саме період навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом професійного становлення особистості, формування професійної свідомості, професійних цінностей та готовності до майбутньої професійної діяльності. Заклади вищої освіти виступають не лише освітнім середовищем для здобуття професійних знань і компетентностей, а й важливим соціальним інститутом, який забезпечує інтеграцію молоді у професійне середовище та суспільство загалом [24].

Професійна соціалізація студентської молоді в умовах закладу вищої освіти є складним і багатогранним процесом засвоєння майбутніми фахівцями професійних знань, норм, цінностей, професійної культури та моделей професійної поведінки. У процесі навчання здобувачі вищої освіти не лише оволодівають спеціальністю, а й адаптуються до майбутньої професійної діяльності, формують професійне мислення та професійну самосвідомість [19].

Науковці зазначають, що заклади вищої освіти є одним із ключових агентів професійної соціалізації молоді, оскільки саме в освітньому середовищі відбувається формування професійної ідентичності особистості. Професійна ідентичність визначається як усвідомлення особистістю своєї належності до певної професії, прийняття її цінностей, норм та професійних ролей [29]. Вона формується поступово під впливом освітньої діяльності, професійного спілкування, практичного досвіду та взаємодії із професійним середовищем.

Важливу роль у професійній соціалізації студентів відіграє освітнє середовище закладу вищої освіти. Воно створює умови для розвитку професійних компетентностей, комунікативних навичок, професійної мотивації та відповідальності. Освітнє середовище включає не лише освітній

процес, а й виховну роботу, студентське самоврядування, наукову діяльність, волонтерські та соціальні проєкти, які сприяють розвитку соціальної активності та професійної зрілості здобувачів вищої освіти [29].

Виховна робота у закладах вищої освіти спрямована на формування моральних цінностей, громадянської свідомості, культури спілкування, толерантності та відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності. Через участь у виховних заходах, тематичних зустрічах, дискусіях, культурно-просвітницьких та патріотичних проєктах здобувачі освіти засвоюють соціальні норми, навчаються взаємодії в колективі та розвивають навички соціальної комунікації [28].

Як зазначає О. Безпалько, виховний потенціал освітнього середовища сприяє формуванню соціально активної та відповідальної особистості, здатної до ефективної взаємодії у суспільстві [28].

Значну роль у процесі професійної соціалізації відіграє також і студентське самоврядування, оскільки участь здобувачів вищої освіти у діяльності органів самоврядування формує лідерські якості, організаторські здібності, навички прийняття рішень та відповідальність за колективну діяльність [28].

Зауважимо, що студентське самоврядування забезпечує можливість здобувачам вищої освіти брати активну участь в організації освітнього процесу, представляти інтереси студентської спільноти та реалізовувати власні ініціативи. На думку Н. Волкової, участь студентів у громадській діяльності сприяє розвитку самостійності, соціальної активності та професійної мобільності майбутніх фахівців [17].

Не менш важливим компонентом освітнього середовища є наукова діяльність студентів. Участь у наукових конференціях, дослідницьких гуртках, конкурсах студентських наукових робіт та проєктній діяльності сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та навичок самостійного пошуку інформації. Наукова діяльність формує у здобувачів вищої освіти потребу в саморозвитку, професійному вдосконаленні та

безперервному навчанні, що є важливою складовою професійної компетентності сучасного фахівця [22].

Особливого значення для професійної соціалізації набуває участь здобувачів вищої освіти у волонтерських і соціальних проєктах. Волонтерська діяльність сприяє розвитку емпатії, соціальної відповідальності, комунікативних навичок та вміння працювати в команді. Участь у соціальних ініціативах дозволяє здобувачам вищої освіти застосовувати набуті знання на практиці, отримувати досвід вирішення реальних соціальних проблем та усвідомлювати суспільну значущість майбутньої професії [17].

Як підкреслює І. Зязюн, практична та соціально спрямована діяльність є важливим чинником професійного становлення особистості та розвитку професійної культури майбутнього фахівця.

Особливе значення у процесі професійної соціалізації мають науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, які виступають носіями професійного досвіду, професійної культури та морально-етичних цінностей. Саме через педагогічну взаємодію викладачі передають здобувачам вищої освіти систему професійних знань, демонструють зразки професійної поведінки, формують у них відповідальність, дисциплінованість, етичність та готовність до виконання майбутніх професійних обов’язків [2].

У процесі навчання науково-педагогічні працівники виконують роль наставників та фасилітаторів професійного становлення здобувачів вищої освіти, допомагаючи йому усвідомити власні професійні можливості, визначити життєві та професійні орієнтири, сформувати мотивацію до майбутньої діяльності. Через індивідуальний підхід, педагогічну підтримку та зворотний зв’язок науково-педагогічні працівники сприяють розвитку у здобувачів вищої освіти критичне мислення, здатність до самостійного прийняття рішень та відповідальність за результати власної діяльності [40].

Важливою складовою впливу науково-педагогічних працівників на професійну соціалізацію здобувачів вищої освіти є їхній особистий приклад. Поведінка викладача, його стиль спілкування, професійна компетентність і

ставлення до роботи формують у здобувачів вищої освіти уявлення про професійні стандарти та етичні норми майбутньої професії. Як зазначають науковці, особистість педагога є потужним виховним чинником, оскільки саме через нього відбувається трансляція професійної культури та цінностей [34].

Крім того, викладачі активно залучають здобувачів вищої освіти до наукової та дослідницької діяльності, що сприяє розвитку їхніх аналітичних здібностей, дослідницьких навичок і творчого мислення. Участь у наукових проєктах, конференціях, студентських дослідженнях дозволяють майбутнім фахівцям поглиблювати професійні знання та формувати науковий підхід до вирішення професійних завдань [36].

Одним із важливих компонентів професійної соціалізації є практична підготовка здобувачів вищої освіти. Проходження навчальної та виробничої практики, участь у тренінгах, майстер-класах, професійних проєктах і квазіпрофесійній діяльності сприяють набуттю практичного досвіду та адаптації до умов майбутньої професії. Саме в процесі практичної діяльності студент має можливість співвіднести власні професійні здібності з вимогами професії, що позитивно впливає на формування професійної ідентичності [36].

Важливим чинником професійної соціалізації також є студентський колектив. У процесі міжособистісної взаємодії, спільної навчальної та громадської діяльності формуються навички професійної комунікації, співпраці, толерантності та відповідальності. Студентське середовище сприяє засвоєнню професійних норм і соціальних ролей, а також розвитку професійної культури майбутніх фахівців [36].

У межах студентського колективу відбувається активний обмін знаннями, досвідом, ціннісними орієнтаціями та моделями поведінки, що безпосередньо впливає на процес професійного становлення особистості. Спільне виконання навчальних завдань, участь у проєктній діяльності, групових дослідженнях та обговореннях формує у здобувачів вищої освіти уміння працювати в команді, розподіляти обов’язки, брати відповідальність за

результат спільної роботи та знаходити ефективні способи вирішення професійних завдань [25].

Крім того, студентський колектив виступає важливим соціальним простором, у якому відбувається формування професійної самооцінки та самоідентифікації. Порівнюючи себе з одногрупниками, аналізуючи власні досягнення та труднощі, здобувачі освіти поступово усвідомлюють рівень своєї готовності до майбутньої професійної діяльності. Це сприяє розвитку реалістичної професійної самооцінки, мотивації до самовдосконалення та підвищення професійної компетентності [33].

Важливу роль відіграє також неформальне спілкування в студентському середовищі, яке сприяє формуванню соціальних зв'язків, розвитку емоційного інтелекту, емпатії та здатності до конструктивної взаємодії. У таких умовах студенти навчаються вирішувати конфліктні ситуації, враховувати думку інших, дотримуватися норм професійної етики та соціальної відповідальності, що є невід'ємною складовою професійної культури майбутнього фахівця [33].

Таким чином, студентський колектив є важливим середовищем професійної соціалізації, оскільки забезпечує не лише засвоєння теоретичних знань, а й формування практичних соціальних і професійних навичок, необхідних для ефективної взаємодії у майбутній професійній діяльності.

У сучасних умовах роль закладів вищої освіти у професійній соціалізації молоді значно посилюється у зв'язку з динамічними змінами ринку праці, цифровізацією суспільства та необхідністю підготовки конкурентоспроможного фахівця. Тому заклади вищої освіти мають забезпечувати не лише професійну підготовку, а й формування здатності до саморозвитку, професійної мобільності, критичного мислення та безперервного навчання [35].

Зміни сучасного ринку праці характеризуються швидким оновленням професійних вимог, появою нових спеціальностей та трансформацією традиційних сфер діяльності. У цих умовах важливо, щоб здобувачі вищої освіти були здатні швидко адаптуватися до нових професійних викликів,

опановувати нові компетентності та ефективно застосовувати їх у практичній діяльності. Саме тому заклади вищої освіти повинні формувати у студентів готовність до постійного професійного розвитку та гнучкого реагування на зміни професійного середовища [35].

Важливим аспектом є розвиток професійної мобільності майбутніх фахівців, що передбачає здатність змінювати професійні ролі, опановувати суміжні спеціальності, працювати в умовах невизначеності та багатозадачності. Освітній процес у закладах вищої освіти має бути спрямований на формування універсальних компетентностей, які дозволяють студентам бути конкурентоспроможними на ринку праці та ефективно інтегруватися в різні професійні середовища [16].

Особливого значення набуває розвиток критичного мислення, яке є необхідною умовою прийняття обґрунтованих професійних рішень. У процесі навчання студенти повинні вчитися аналізувати інформацію, оцінювати альтернативні підходи до вирішення професійних завдань, аргументувати власну позицію та нести відповідальність за прийняті рішення. Це сприяє формуванню професійної самостійності та здатності до ефективної діяльності в складних умовах [30; 36].

Не менш важливим є формування готовності до безперервного навчання, що є ключовою вимогою сучасного суспільства. Заклади вищої освіти повинні формувати у студентів усвідомлення необхідності постійного оновлення знань і навичок протягом усього професійного життя. Це досягається через розвиток навичок самоосвіти, використання сучасних інформаційних технологій та залучення студентів до різних форм неформального та інформального навчання [23].

Таким чином, у сучасних умовах заклади вищої освіти виступають не лише центрами професійної підготовки, а й ключовими інституціями, що забезпечують формування конкурентоспроможного фахівця, здатного до саморозвитку, професійної мобільності, критичного мислення та безперервного професійного вдосконалення.

Отже, заклади вищої освіти є важливим соціальним інститутом професійної соціалізації студентської молоді. Вони забезпечують формування професійних знань, умінь, цінностей, професійної культури та професійної ідентичності майбутніх фахівців, сприяють адаптації здобувачів вищої освіти до професійного середовища та створюють умови для їхнього професійного й особистісного розвитку.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Проблеми та бар'єри професійної соціалізації здобувачів вищої освіти

Процес професійної соціалізації здобувачів вищої освіти є складним і багатокомпонентним явищем, на яке впливають як внутрішні (особистісні), так і зовнішні (соціально-освітні) чинники. Незважаючи на створення у закладах вищої освіти сприятливих умов для професійного становлення студентської молоді, на практиці існує низка проблем і бар'єрів, що ускладнюють ефективне формування професійної ідентичності та професійної компетентності майбутніх фахівців [26].

У межах написання нашого дослідження нами було проведено дослідно-експериментальну роботу, а саме було проведено опитування з метою визначення проблем та бар'єрів професійної соціалізації здобувачів вищої освіти.

Так, результати опитування засвідчили, що однією з ключових проблем є недостатній рівень усвідомленості студентами обраної професії та її перспектив. Частина здобувачів освіти обирає спеціальність без чіткого розуміння її змісту, вимог та можливостей професійної реалізації. Це призводить до зниження навчальної мотивації, формального ставлення до освітнього процесу та труднощів у формуванні професійної ідентичності [2].

Іншим суттєвим бар'єром є розрив між теоретичною підготовкою та практичними вимогами професійної діяльності. У багатьох випадках здобувачі вищої освіти отримують достатній обсяг теоретичних знань, однак недостатньо залучаються до практичної діяльності, що ускладнює адаптацію до реальних умов майбутньої професії. Це особливо актуально для

спеціальностей соціальної, педагогічної та психологічної сфер, де важливими є практичні навички взаємодії з людьми [2].

Важливим чинником, що впливає на професійну соціалізацію, є також низький рівень мотивації до саморозвитку та професійного вдосконалення у частини здобувачів вищої освіти. Орієнтація лише на отримання диплома, а не на набуття реальних професійних компетентностей, що негативно впливає на якість підготовки майбутніх фахівців і знижує їхню конкурентоспроможність на ринку праці [29].

За результатами опитування встановлено, що суттєвим бар'єром виступають також і соціально-психологічні труднощі адаптації студентів до умов навчання у закладі вищої освіти. Зміна освітнього середовища, необхідність самостійної організації навчальної діяльності, високі вимоги до академічної успішності можуть викликати стрес, емоційне вигорання та зниження навчальної активності. Це, у свою чергу, негативно впливає на процес професійної соціалізації [29].

Окремо слід виділити недостатній рівень розвитку практико-орієнтованого освітнього середовища. У випадках, коли освітній процес недостатньо інтегрований із майбутньою професійною діяльністю, у студентів виникають труднощі з формуванням професійних навичок, розумінням реальних професійних ситуацій та розвитком професійної відповідальності [28].

Також важливим бар'єром є вплив зовнішніх соціально-економічних факторів, зокрема нестабільність ринку праці, невідповідність між очікуваннями студентів і реальними умовами працевлаштування, а також недостатня поінформованість щодо професійних перспектив. Це може знижувати рівень професійної впевненості та мотивації до подальшого професійного розвитку [28].

Крім опитування здобувачів вищої освіти з визначення проблем професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, також у межах дослідження було проведено анкетування У дослідженні взяли участь 60 здобувачів вищої

освіти 1–4 курсів різних спеціальностей, що дозволило отримати узагальнені результати щодо типових труднощів у процесі професійної соціалізації.

Анкетування містило запитання закритого та відкритого типу, спрямовані на визначення рівня усвідомленості професійного вибору, навчальної мотивації, оцінки власної готовності до професійної діяльності, наявності практичного досвіду та основних труднощів у навчанні.

Результати опитування показали, що 38 % респондентів (23 студенти) зазначили, що обрали спеціальність не повністю усвідомлено, орієнтуючись переважно на поради батьків або зовнішню престижність професії. Лише 42 % (25 студентів) відповіли, що їхній професійний вибір був свідомим і вмотивованим, тоді як 20 % (12 студентів) вагаються у правильності обраної спеціальності.

Щодо рівня мотивації до навчання, 47 % (28 студентів) вказали на середній рівень зацікавленості у професійній підготовці, 35 % (21 студент) – на високий рівень мотивації, і 18 % (11 здобувачів вищої освіти) – на низький рівень навчальної мотивації, що може негативно впливати на процес професійної соціалізації.

Важливим результатом стало виявлення проблеми недостатньої практичної підготовки: 65 % (39 студентів) зазначили, що їм не вистачає практичного досвіду для формування впевненості у майбутній професійній діяльності, тоді як лише 35 % (21 студент) вважають обсяг практичної підготовки достатнім.

Також 52 % (31 студент) респондентів вказали на труднощі адаптації до навчального навантаження та вимог закладу вищої освіти, що проявляється у стресі, перевантаженні та зниженні навчальної активності.

30 % (18 студентів) зазначили недостатню поінформованість щодо майбутніх професійних можливостей, а 18 % (11 студентів) не відчувають суттєвих труднощів у процесі навчання.

Отримані результати свідчать про наявність низки проблем у процесі професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, зокрема недостатньо

усвідомлений професійний вибір, середній рівень навчальної мотивації та дефіцит практичного досвіду. Це підтверджує необхідність удосконалення освітнього процесу шляхом посилення практичної складової, розвитку мотиваційної сфери студентів та створення умов для більш ефективної професійної підготовки.

Узагальнюючи результати анкетування, спрямованого на виявлення проблем і бар'єрів професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, слід відзначити, що отримані дані дозволяють простежити комплексний характер труднощів, з якими стикаються студенти у процесі професійного становлення. Аналіз відповідей респондентів дає підстави стверджувати, що бар'єри професійної соціалізації формуються на різних рівнях: мотиваційному, когнітивному, практичному та адаптаційному.

Передусім варто звернути увагу на мотиваційний аспект. Частина студентів демонструє недостатньо стійку професійну мотивацію, що проявляється у формальному ставленні до навчання та відсутності чітких професійних цілей. Це свідчить про те, що процес професійного самовизначення у значної кількості здобувачів вищої освіти ще не завершений або відбувався під впливом зовнішніх чинників, а не внутрішньої професійної потреби.

Когнітивний аспект проблеми проявляється у недостатньому рівні усвідомлення змісту майбутньої професійної діяльності. Частина респондентів не має чіткого уявлення про функціональні обов'язки майбутньої професії, вимоги ринку праці та перспективи професійного розвитку. Це ускладнює формування професійної ідентичності та знижує рівень залученості студентів до освітнього процесу.

Не менш важливим є практичний аспект, який є одним із найбільш проблемних. Більшість опитаних студентів зазначили недостатність практичної підготовки та обмежені можливості для набуття реального професійного досвіду. Це призводить до того, що теоретичні знання не завжди трансформуються у практичні вміння, що є суттєвим бар'єром у процесі

професійної соціалізації. Відсутність достатньої кількості практико-орієнтованих завдань знижує впевненість студентів у власній професійній готовності.

Адаптаційний аспект проявляється у труднощах пристосування студентів до освітнього середовища закладу вищої освіти. Частина респондентів відзначила високий рівень навчального навантаження, складність організації самостійної роботи та недостатній рівень підтримки на початкових етапах навчання. Це негативно впливає на їхню навчальну активність і загальний процес професійного становлення.

Важливо також підкреслити, що отримані результати анкетування свідчать про взаємозв'язок між усіма виявленими проблемами. Так, низька мотивація часто поєднується з недостатнім рівнем практичної підготовки, а слабка професійна поінформованість – із невпевненістю у власних можливостях. Це підтверджує системний характер проблем професійної соціалізації здобувачів вищої освіти.

Таким чином, результати анкетування дозволяють зробити висновок, що ефективна професійна соціалізація потребує комплексного підходу, який передбачає підвищення професійної мотивації студентів, удосконалення практичної складової навчання, розширення професійної інформаційної бази та створення умов для більш поступової адаптації до освітнього середовища закладу вищої освіти.

Додатково до результатів анкетування, спрямованого на виявлення основних труднощів і бар'єрів професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, доцільним також застосування ще одного емпіричного інструменту, такого як метод самооцінки. Його використання дозволить поглибити аналіз досліджуваної проблеми та отримати більш об'єктивне уявлення про рівень професійної готовності здобувачів вищої освіти через призму їхнього власного сприйняття та оцінювання. Такий підхід забезпечить доповнення результатів анкетування суб'єктивними показниками професійної впевненості здобувачів освіти.

Так, у межах дослідження нами також було застосовано метод самооцінки студентів, який спрямований на визначення рівня їхньої суб'єктивної готовності до майбутньої професійної діяльності.

З цією метою респондентам (60 здобувачів вищої освіти) було запропоновано оцінити власну професійну готовність за 10-бальною шкалою, де 1 бал означає дуже низький рівень готовності, а 10 балів – високий рівень професійної підготовленості та впевненості у своїх професійних можливостях.

Отримані результати показали, що середній показник самооцінки професійної готовності становить 6,3 бали із 10 можливих, що свідчить про середній рівень сформованості професійної впевненості здобувачів освіти. При цьому 22 % (13 здобувачів вищої освіти) оцінили свою готовність на високий рівень (8–10 балів), що свідчить про достатньо сформовану професійну ідентичність та впевненість у власних компетентностях.

Натомість 58 % (35 здобувачів вищої освіти) визначили свій рівень готовності як середній (5–7 балів), що вказує на наявність певної невпевненості у власних професійних можливостях та потребу в подальшому практичному досвіді. Ще 20 % (12 здобувачів вищої освіти) оцінили свою готовність як низьку (1–4 бали), що свідчить про недостатню сформованість професійної мотивації та труднощі у професійному самовизначенні.

Отримані дані свідчать про те, що значна частина студентів не має достатньо високого рівня впевненості у власній професійній підготовці, що є одним із бар'єрів ефективної професійної соціалізації. Це підтверджує необхідність посилення практичної складової навчання, розвитку професійної рефлексії та створення умов для поступового формування професійної ідентичності здобувачів вищої освіти.

У межах методу самооцінки було отримано більш глибоке уявлення про суб'єктивне сприйняття студентами власної професійної готовності, що дозволило деталізувати загальні результати дослідження. Аналіз відповідей засвідчив, що рівень професійної впевненості здобувачів вищої освіти є

нерівномірним і значною мірою залежить від курсу навчання, наявності практичного досвіду та усвідомленості професійного вибору.

Зокрема, студенти старших курсів (3–4 курс) у середньому оцінювали свою професійну готовність вище, ніж студенти 1–2 курсів. Це пояснюється накопиченням теоретичних знань, проходженням навчальної та виробничої практики, а також кращим розумінням вимог майбутньої професійної діяльності. Натомість студенти молодших курсів частіше демонстрували невпевненість у власних можливостях та нижчий рівень професійної самооцінки, що пов’язано з етапом адаптації до умов закладу вищої освіти та початковим етапом професійного становлення.

Важливим результатом стало те, що навіть серед студентів із середнім та високим рівнем самооцінки професійної готовності спостерігається певна невпевненість у практичному застосуванні знань. Це свідчить про те, що суб’єктивне відчуття підготовленості не завжди повною мірою відповідає реальному рівню сформованості професійних компетентностей. Така ситуація може бути ознакою недостатньої інтеграції теоретичної та практичної підготовки в освітньому процесі.

Окремо слід відзначити, що студенти з низьким рівнем самооцінки (1–4 бали) найчастіше зазначали такі проблеми, як відсутність чіткого розуміння майбутньої професії, недостатність практичного досвіду та низький рівень мотивації до навчання. Це дозволяє зробити висновок, що саме ця група потребує посиленої педагогічної підтримки, професійного консультування та залучення до практико-орієнтованої діяльності.

Отже, результати проведеного емпіричного дослідження, що включало опитування, анкетування та метод самооцінки студентів, дозволили виявити основні проблеми та бар’єри професійної соціалізації здобувачів вищої освіти. Зокрема, встановлено, що значна частина студентів має недостатньо усвідомлений професійний вибір, середній рівень навчальної мотивації та відчуває дефіцит практичного досвіду, що ускладнює формування професійної ідентичності та впевненості у власних професійних можливостях.

Отримані результати свідчать також про наявність певного розриву між теоретичною підготовкою та практичними вимогами майбутньої професійної діяльності, а також про недостатній рівень сформованості професійної рефлексії у частини студентів. Водночас метод самооцінки підтвердив, що більшість здобувачів освіти оцінюють свою професійну готовність як середню, що вказує на потребу у подальшому розвитку професійних компетентностей.

Таким чином, професійна соціалізація здобувачів вищої освіти потребує цілеспрямованого вдосконалення через посилення практичної складової навчання, підвищення мотивації до професійного розвитку та створення умов для формування стійкої професійної ідентичності майбутніх фахівців.

2.2. Роль практичної підготовки, неформальної та інформальної освіти у професійній соціалізації здобувачів вищої освіти

Професійна соціалізація здобувачів вищої освіти не обмежується лише засвоєнням теоретичних знань у межах аудиторного навчання. Вона передбачає поступове включення здобувачів вищої освіти у реальний професійний контекст, формування у них практичних умінь, професійної поведінки, цінностей та готовності до самостійної діяльності. У цьому процесі ключову роль відіграють практична підготовка, а також неформальна та інформальна освіта, які забезпечують безперервність і багатовимірність професійного становлення особистості [22].

Практична підготовка є обов’язковим компонентом освітньо-професійних програм і виступає основним містком між теоретичним навчанням та майбутньою професійною діяльністю. Під час проходження навчальної та виробничої практики здобувачі вищої освіти отримують можливість застосовувати набуті знання в реальних або наближених до реальних умовах професійної діяльності. Це сприяє розвитку професійних умінь, формуванню відповідальності, навичок комунікації, командної роботи та прийняття рішень. Саме практична підготовка дозволяє студентам

усвідомити специфіку обраної професії, вимоги до фахівця та власний рівень готовності до професійної діяльності [30].

У процесі практичної підготовки відбувається не лише закріплення професійних знань, а й формування професійних умінь та навичок, які безпосередньо визначають рівень готовності майбутнього фахівця до роботи. Студенти опановують алгоритми професійних дій, вчаться працювати з документацією, технічними засобами, клієнтами або пацієнтами (залежно від спеціальності), а також набувають досвіду професійної взаємодії у колективі. Це сприяє формуванню професійної ідентичності та усвідомленню власної ролі в майбутній професії [30].

Важливим результатом практичної підготовки є розвиток так званих hard skills (твердих навичок) – це професійні, спеціалізовані навички, які безпосередньо пов’язані з виконанням конкретних професійних завдань. До них належать володіння професійними методиками, технологіями, інструментами, програмним забезпеченням, знання нормативно-правової бази та спеціальних процедур. Саме hard skills забезпечують базову професійну компетентність фахівця та його здатність якісно виконувати посадові обов’язки [16].

У контексті професійної соціалізації особливого значення набувають soft skills (м’які навички), які сьогодні розглядаються як не менш важливі, ніж професійні знання та технічні вміння. Саме вони забезпечують ефективну взаємодію фахівця з професійним середовищем, сприяють його адаптації до змінних умов праці та визначають рівень професійної зрілості особистості [16].

До найбільш вагомих soft skills, які формуються у процесі практичної підготовки, належить насамперед комунікативна компетентність. Вона передбачає вміння чітко висловлювати власні думки, слухати співрозмовника, вести професійний діалог та будувати конструктивну взаємодію з колегами, клієнтами або пацієнтами. Комунікативні навички є базовими для будь-якої професійної діяльності, особливо у сферах «людина–людина» [28].

Не менш важливою є здатність до командної роботи. У сучасному професійному середовищі більшість завдань вирішується колективно, тому вміння співпрацювати, розподіляти ролі, узгоджувати дії та досягати спільного результату є ключовим чинником ефективності майбутнього фахівця. Практична підготовка створюють реальні умови для розвитку цієї навички через виконання групових проєктів і спільних завдань [28].

Важливе місце займає критичне мислення, яке дозволяє аналізувати інформацію, оцінювати альтернативи, виявляти помилки та приймати обґрунтовані рішення. У процесі професійної діяльності це дає можливість діяти не шаблонно, а гнучко та відповідально, враховуючи конкретну ситуацію [28].

Суттєвим soft skill є емоційний інтелект, що включає здатність розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, керувати ними та будувати ефективні міжособистісні відносини. Розвинений емоційний інтелект сприяє запобіганню конфліктам, підвищує якість професійного спілкування та формує емпатійне ставлення до інших [30].

Також вагомими є навички адаптивності та стресостійкості, які дозволяють майбутньому фахівцю швидко пристосовуватися до змін у професійному середовищі, працювати в умовах невизначеності та зберігати ефективність у складних ситуаціях. У сучасних умовах динамічного ринку праці ці якості є особливо затребуваними [30].

Окремо слід відзначити тайм-менеджмент – уміння раціонально організовувати власний час, планувати діяльність, розставляти пріоритети та дотримуватися дедлайнів. Ця навичка є необхідною як у навчальній, так і в майбутній професійній діяльності [17].

Крім названих вище, також важливе місце серед soft skills у процесі професійної соціалізації займає вміння вирішувати конфлікти (конфліктологічна компетентність). У професійному середовищі конфлікти є природним явищем, оскільки вони виникають через різницю в поглядах, інтересах, цінностях або підходах до виконання завдань. Саме тому здатність

конструктивно їх вирішувати є необхідною умовою ефективної професійної діяльності майбутнього фахівця [19].

Конфліктологічна компетентність передбачає вміння своєчасно розпізнавати конфліктні ситуації, аналізувати їх причини та обирати оптимальні стратегії поведінки для їх розв'язання. До таких стратегій належать компроміс, співробітництво, уникнення або пристосування, однак найбільш ефективною вважається саме стратегія співробітництва, яка дозволяє досягти взаємовигідного рішення для всіх сторін [19].

У процесі практичної підготовки здобувачі вищої освіти мають можливість безпосередньо стикатися з різними ситуаціями міжособистісної взаємодії, що сприяє формуванню навичок конструктивного вирішення конфліктів. Це включає вміння слухати іншу сторону, контролювати емоції, аргументовано висловлювати власну позицію та знаходити спільні рішення. Такий досвід є важливим для формування професійної зрілості та емоційної стабільності майбутнього фахівця [7].

Розвинені навички вирішення конфліктів також тісно пов'язані з емоційним інтелектом, комунікативною компетентністю та здатністю до командної роботи. Вони дозволяють знижувати рівень напруги в колективі, запобігати ескалації конфліктів та підтримувати сприятливий психологічний клімат у професійному середовищі. У результаті це позитивно впливає як на ефективність роботи колективу, так і на індивідуальну професійну успішність фахівця [7].

Отже, вміння вирішувати конфлікти є одним із ключових soft skills, що формуються у процесі професійної соціалізації здобувачів вищої освіти. Воно забезпечує ефективну міжособистісну взаємодію, сприяє професійній адаптації та є важливою умовою успішної реалізації майбутньої професійної діяльності [4].

Практична підготовка створює умови для одночасного розвитку як hard skills, так і soft skills, що є необхідним для формування конкурентоспроможного фахівця. Якщо hard skills забезпечують професійну

«технічну» готовність, то soft skills визначають здатність ефективно застосовувати ці знання у реальних, часто нестандартних ситуаціях. У поєднанні ці два типи навичок формують цілісну професійну компетентність [4].

Отже, практична підготовка відіграє системоутворюючу роль у професійній соціалізації здобувачів вищої освіти, оскільки забезпечує не лише засвоєння професійних знань і формування hard skills, але й розвиток soft skills, необхідних для успішної професійної адаптації, ефективної комунікації та подальшого професійного розвитку особистості.

Важливою складовою сучасної системи професійної підготовки є неформальна освіта, яка охоплює організовані, але неформалізовані освітні заходи: тренінги, курси, майстер-класи, вебінари, онлайн-навчання, сертифікаційні програми. Її особливістю є гнучкість, практична спрямованість та орієнтація на розвиток актуальних компетентностей, що безпосередньо відповідають запитам сучасного ринку праці. На відміну від формальної освіти, неформальна освіта характеризується швидкою адаптацією до змін у професійній сфері та можливістю оперативного оновлення знань і навичок [23].

Неформальна освіта дозволяє здобувачам освіти швидко реагувати на зміни ринку праці, розширювати професійні знання та формувати додаткові навички, які підвищують їхню конкурентоспроможність. Важливо, що участь у таких формах навчання сприяє розвитку не лише професійних (hard skills), а й м’яких навичок (soft skills), зокрема комунікації, критичного мислення, командної роботи, самоорганізації та цифрової грамотності [23].

Крім того, неформальна освіта виконує компенсаторну функцію щодо формальної освітньої системи, оскільки дозволяє заповнювати прогалини у практичній підготовці та забезпечує більш глибоке занурення у конкретні професійні проблеми. Через участь у професійних тренінгах та практико-орієнтованих курсах здобувачі освіти отримують можливість взаємодіяти з

фахівцями-практиками, ознайомлюватися з реальними кейсами та сучасними технологіями роботи у відповідній сфері [23].

Також важливо підкреслити, що неформальна освіта сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти мотивації до безперервного навчання протягом життя (lifelong learning), що є ключовою умовою професійної мобільності та успішної адаптації до умов сучасного суспільства знань. Участь у таких освітніх активностях формує відповідальне ставлення до власного професійного розвитку та стимулює самостійний пошук нових знань [23].

Отже, неформальна освіта виступає важливим чинником професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, оскільки забезпечує розвиток актуальних компетентностей, підвищує рівень професійної підготовки та сприяє формуванню конкурентоспроможного фахівця, здатного до ефективної діяльності в умовах динамічних змін сучасного ринку праці [23].

Інформальна освіта, у свою чергу, є менш структурованою та відбувається у процесі повсякденної діяльності, самоосвіти та соціальної взаємодії. Вона включає самостійне опанування інформації через читання професійної літератури, перегляд освітніх матеріалів, участь у професійних спільнотах, обмін досвідом у соціальних мережах та неформальному спілкуванні. На відміну від формальної та неформальної освіти, інформальна освіта не має чітко визначених програм, термінів чи сертифікації, однак вона є постійним і природним процесом професійного та особистісного розвитку [18].

Інформальна освіта відіграє важливу роль у професійній соціалізації здобувачів вищої освіти, оскільки забезпечує безперервне розширення знань і формування індивідуального освітнього досвіду. Завдяки їй студенти отримують можливість самостійно поглиблювати знання з професійно значущих дисциплін, ознайомлюватися з сучасними науковими досягненнями та тенденціями розвитку обраної галузі, що підвищує рівень їхньої професійної обізнаності [18].

Особливого значення інформальна освіта набуває у формуванні навичок самоорганізації та саморегуляції навчальної діяльності. Здобувачі освіти вчаться самостійно планувати власний навчальний процес, визначати джерела інформації, критично оцінювати її достовірність та застосовувати отримані знання на практиці. Це сприяє розвитку відповідальності за власний професійний розвиток і формує активну життєву та професійну позицію [18].

Крім того, інформальна освіта безпосередньо пов'язана з розвитком критичного мислення та інформаційної грамотності. У сучасному інформаційному суспільстві здобувачі вищої освіти постійно взаємодіють з великими обсягами даних, тому вміння аналізувати, систематизувати та відбирати необхідну інформацію є надзвичайно важливим для їхньої майбутньої професійної діяльності [18].

Важливо також підкреслити, що інформальна освіта формує у здобувачів вищої освіти стійку мотивацію до безперервного навчання протягом життя. Постійна потреба в оновленні знань і саморозвитку стає невід'ємною характеристикою сучасного фахівця, що дозволяє йому залишатися конкурентоспроможним у швидкозмінних умовах ринку праці [18].

Отже, інформальна освіта є важливим компонентом професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, оскільки забезпечує постійний саморозвиток, формування ключових компетентностей та становлення активної, самостійної і професійно орієнтованої особистості [18].

Поєднання практичної підготовки, неформальної та інформальної освіти забезпечує комплексний характер професійної соціалізації. Така інтеграція сприяє не лише засвоєнню професійних знань, а й формуванню здатності їх застосовувати, адаптуватися до нових умов, швидко реагувати на професійні виклики та постійно вдосконалювати власні компетентності. Це є особливо важливим у сучасному суспільстві, де професійне середовище характеризується високою динамічністю та інноваційністю [18; 23].

У межах написання даного параграфу було проведено анкетування серед здобувачів вищої освіти з метою визначення ролі практичної підготовки, неформальної та інформальної освіти у професійній соціалізації студентів.

У дослідженні взяли участь 60 здобувачів вищої освіти 1–4 курсів, що дозволило проаналізувати рівень залученості до різних форм навчання поза межами формальної освіти та їхній вплив на професійне становлення.

Анкета містила запитання щодо оцінки достатності практичної підготовки, участі в неформальній освіті та рівня інформальної самоосвіти.

Аналіз отриманих даних свідчить, що в цілому здобувачі вищої освіти демонструють достатньо позитивне ставлення до різних форм практико-орієнтованого навчання та активно включаються у процеси професійного саморозвитку. Зокрема, щодо оцінки практичної підготовки встановлено, що 58 % (35 студентів) вважають її достатньою або частково достатньою для формування базових професійних навичок. Водночас 42 % (25 студентів) зазначили потребу у розширенні обсягу практичної складової, що свідчить про наявність потенціалу для її вдосконалення.

Щодо участі у неформальній освіті (тренінги, вебінари, онлайн-курси), результати показали більш виражену позитивну тенденцію: 72 % (43 студенти) активно або періодично залучені до таких форм навчання. Це свідчить про зростання ролі альтернативних освітніх ресурсів у професійному становленні здобувачів вищої освіти та їхню орієнтацію на розвиток актуальних компетентностей. Лише 28 % (17 студентів) не використовують або рідко використовують неформальні освітні можливості.

Щодо інформальної освіти (самоосвіти), результати також є переважно позитивними: 76 % (46 студентів) зазначили, що регулярно або періодично займаються самостійним навчанням, використовуючи онлайн-ресурси, професійні спільноти та спеціалізовану літературу. Лише 24 % (14 студентів) вказали на низький рівень залученості до самоосвіти, що може бути пов’язано з недостатньою навчальною мотивацією або обмеженим часом.

Загальний аналіз результатів дозволяє зробити висновок, що сучасні здобувачі вищої освіти достатньо активно включаються у процеси неформального та інформального навчання, що позитивно впливає на їхню професійну соціалізацію. Водночас практична підготовка, хоча й оцінюється більшістю студентів як задовільна, потребує подальшого посилення та розширення, оскільки саме вона забезпечує безпосередній зв'язок між теоретичними знаннями та реальними вимогами професійної діяльності.

Проведене анкетування серед 60 здобувачів вищої освіти дозволило узагальнити роль практичної підготовки, неформальної та інформальної освіти у процесі професійної соціалізації студентської молоді та виявити загальні тенденції їхнього використання в освітньому процесі.

Таким чином, отримані результати підтверджують, що ефективна професійна соціалізація здобувачів вищої освіти формується на основі поєднання достатнього рівня практичної підготовки, активного використання неформальної освіти та системної інформальної самоосвіти, що в комплексі забезпечує розвиток професійних компетентностей та готовність до майбутньої професійної діяльності.

Отже, практична підготовка, неформальна та інформальна освіта виступають взаємодоповнюючими складовими професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, забезпечуючи формування у них професійної компетентності, мобільності, самостійності та готовності до безперервного професійного розвитку.

2.3. Рекомендації щодо підвищення ефективності професійної соціалізації здобувачів вищої освіти

На основі проведеного теоретичного аналізу та результатів емпіричного дослідження (анкетування та метод самооцінки) встановлено, що ефективність професійної соціалізації здобувачів вищої освіти залежить від рівня практичної підготовки, залученості до неформальної та інформальної освіти, а також сформованості професійної мотивації. У зв'язку з цим доцільним є

визначення комплексу рекомендацій, спрямованих на підвищення якості професійного становлення студентської молоді.

Передусім необхідно посилити практичну складову освітнього процесу. Доцільним є розширення обсягу виробничої та переддипломної практики, а також більш тісна співпраця закладів вищої освіти з потенційними роботодавцями. Важливим є впровадження практико-орієнтованого навчання, кейс-методів, моделювання професійних ситуацій та проєктної діяльності, що дозволяє студентам наближати теоретичні знання до реальних умов професійної діяльності.

Окрему увагу слід приділити розвитку soft skills як обов'язкової складової професійної підготовки. Доцільним є інтегрування у навчальні дисципліни завдань, спрямованих на формування комунікативних навичок, командної роботи, критичного мислення, емоційного інтелекту та навичок вирішення конфліктних ситуацій. Це сприятиме формуванню у здобувачів освіти професійної гнучкості та здатності адаптуватися до різних умов професійного середовища [16].

Важливим напрямом є стимулювання участі студентів у неформальній освіті. Заклади вищої освіти можуть рекомендувати перевірені освітні платформи, організовувати гостьові лекції, тренінги та майстер-класи із залученням практиків. Це дозволить розширити професійний кругозір студентів та забезпечити розвиток актуальних компетентностей відповідно до вимог ринку праці [23].

Не менш значущим є розвиток інформальної освіти та культури самоосвіти. Доцільно формувати у студентів навички самостійного пошуку, аналізу та критичного оцінювання інформації, а також заохочувати їх до участі у професійних спільнотах, онлайн-курсах та самоосвітніх проєктах. Це сприятиме формуванню потреби у безперервному навчанні протягом життя (lifelong learning) [18].

Крім того, важливим є удосконалення системи професійного наставництва. Залучення викладачів і практиків як менторів дозволить

забезпечити індивідуальний супровід професійного становлення студентів, підвищити рівень їхньої мотивації та допомогти у формуванні професійної ідентичності.

Отже, проведене дослідження дозволило нам визначити особливості ефективної професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, зокрема:

1. Посилення практичної підготовки шляхом збільшення обсягу виробничої та переддипломної практики, розширення співпраці із роботодавцями та впровадження практико-орієнтованих методів навчання (кейс-методів, моделювання професійних ситуацій, проєктної діяльності).

2. Інтеграція розвитку soft skills в освітній процес, зокрема формування комунікативних навичок, критичного мислення, емоційного інтелекту, навичок командної роботи та конструктивного вирішення конфліктів.

3. Активізація участі здобувачів освіти у неформальній освіті через залучення до тренінгів, вебінарів, онлайн-курсів, майстер-класів та інших практико-орієнтованих освітніх заходів.

4. Підтримка інформальної освіти та самоосвіти студентів шляхом формування навичок самостійного пошуку, аналізу та критичного оцінювання інформації, а також заохочення до використання професійних онлайн-ресурсів і спільнот.

5. Запровадження системи наставництва (менторства), яка передбачає супровід професійного становлення здобувачів вищої освіти з боку науково-педагогічних працівників та практикуючих фахівців, що сприяє формуванню професійної ідентичності.

6. Підвищення мотивації до професійного розвитку, зокрема через залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідної роботи, професійних конкурсів, конференцій та студентських проєктів.

Таким чином, ефективна професійна соціалізація здобувачів вищої освіти характеризується інтегративністю, безперервністю, практичною спрямованістю та орієнтацією на гармонійний розвиток як професійних (hard skills), так і надпрофесійних (soft skills) компетентностей. Вона передбачає не

лише засвоєння системи теоретичних знань, а й їх обов’язкову трансформацію у практичні вміння через активне залучення студентів до практичної підготовки, стажування, проєктної діяльності та інших форм професійного досвіду.

Важливою ознакою ефективної професійної соціалізації є здатність здобувача вищої освіти до самостійного навчання, критичного осмислення інформації та постійного професійного самовдосконалення. У цьому контексті значну роль відіграють неформальна та інформальна освіта, які забезпечують гнучкість освітнього процесу, розширюють можливості професійного розвитку та формують установку на безперервне навчання протягом життя.

Крім того, ефективна професійна соціалізація передбачає розвиток особистісної зрілості майбутнього фахівця, його здатності до адаптації в умовах змінного професійного середовища, прийняття відповідальних рішень та конструктивної взаємодії з іншими учасниками професійного процесу. Сукупність цих характеристик забезпечує формування конкурентоспроможного, соціально активного, мобільного та професійно компетентного фахівця, здатного ефективно реалізовувати себе в сучасному суспільстві та відповідати вимогам динамічного ринку праці.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі розкрито теоретичні основи дослідження та визначено особливості ефективної професійної соціалізації здобувачів вищої освіти. На основі аналізу наукової літератури, результатів дослідження та узагальнення отриманих даних сформульовано такі висновки відповідно до поставлених завдань.

1. Проаналізовано сутність поняття «соціалізація особистості», визначено її зміст, основні функції та наукові підходи до трактування.

Встановлено, що соціалізація є складним і безперервним процесом засвоєння особистістю соціального досвіду, норм, цінностей та моделей поведінки, необхідних для повноцінного функціонування у суспільстві. Визначено, що у науковій літературі соціалізація розглядається як процес адаптації, інтеграції та самореалізації особистості. Основними функціями соціалізації є адаптаційна, комунікативна, ціннісно-орієнтаційна та регулятивна.

2. Розкрито особливості професійної соціалізації як складової загального процесу соціалізації особистості. З'ясовано, що професійна соціалізація спрямована на формування професійних знань, умінь, навичок, професійних цінностей і професійної ідентичності майбутнього фахівця. Встановлено, що ефективність професійної соціалізації залежить від мотивації здобувача освіти, освітнього середовища, практичного досвіду та активної взаємодії із професійною спільнотою. Визначено, що професійна соціалізація є важливою умовою професійного становлення та успішної інтеграції молоді у сферу трудової діяльності.

3. Висвітлено роль закладів вищої освіти у процесі професійної соціалізації здобувачів вищої освіти. Доведено, що заклади вищої освіти виступають важливим соціальним інститутом, який забезпечує не лише професійну підготовку, а й формування професійної культури, соціальної активності, відповідальності та професійної ідентичності студентської молоді. Встановлено, що значний вплив на професійну соціалізацію мають освітнє

середовище, взаємодія викладачів і здобувачів вищої освіти, організація практичної підготовки, участь у науковій, волонтерській та громадській діяльності.

4. Визначено основні проблеми та бар'єри професійної соціалізації здобувачів вищої освіти в сучасних умовах. Серед основних труднощів виокремлено певний дефіцит практико-орієнтованої складової навчання, певний розрив між теоретичними знаннями та актуальними вимогами ринку праці, нерівномірний рівень професійної мотивації окремих студентів, окремі труднощі професійного самовизначення, недостатньо активну взаємодію з потенційними роботодавцями, а також вплив сучасних соціально-економічних умов, які можуть ускладнювати освітній процес. Встановлено, що зазначені чинники не є критичними, однак можуть певною мірою впливати на ефективність професійного становлення та адаптації майбутніх фахівців.

5. Обґрунтовано значення практичної підготовки, неформальної та інформальної освіти у професійній соціалізації здобувачів вищої освіти та розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності цього процесу.

Визначено, що практична підготовка сприяє формуванню професійних компетентностей, розвитку професійної впевненості та адаптації до майбутньої професійної діяльності. Доведено важливість неформальної та інформальної освіти як засобів розвитку професійної мобільності, самоосвіти та конкурентоспроможності студентської молоді.

Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення професійної соціалізації здобувачів вищої освіти, зокрема посилення практико-орієнтованого навчання; інтеграція розвитку soft skills в освітній процес, зокрема формування комунікативних навичок, критичного мислення, емоційного інтелекту, навичок командної роботи та конструктивного вирішення конфліктів; активізація участі здобувачів освіти у неформальній освіті через залучення до тренінгів, вебінарів, онлайн-курсів, майстер-класів та інших практико-орієнтованих освітніх заходів; підтримка інформальної освіти та самоосвіти студентів шляхом формування навичок самостійного

пошуку, аналізу та критичного оцінювання інформації, а також заохочення до використання професійних онлайн-ресурсів і спільнот; запровадження системи наставництва (менторства), яка передбачає супровід професійного становлення здобувачів вищої освіти з боку науково-педагогічних працівників та практикуючих фахівців, що сприяє формуванню професійної ідентичності; підвищення мотивації до професійного розвитку, зокрема через залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідної роботи, професійних конкурсів, конференцій та студентських проєктів.

Перспективи подальших досліджень полягають дослідженні впливу цифрових технологій, дистанційного та змішаного навчання на формування професійних компетентностей і професійної ідентичності здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Філософія освіти: навч. посіб. Київ: Знання, 2019. 512 с.

2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2020. 320 с.

3. Бондар В. І. Педагогічні технології у вищій освіті. Київ: Освіта, 2021. 300 с.

4. Бондаренко О. В. Соціальна компетентність майбутніх фахівців. Київ: Генеза, 2019. 288 с.

5. Василенко О. Професійна спрямованість майбутніх фахівців. 2025. URL: https://doi.org/10.32782/2415-3605.25.2.4 (дата звернення: 05.05.2026).

6. Вишневський О. П. Теоретичні основи педагогіки. Дрогобич: Коло, 2019. 608 с.

7. Воробйова О. П. Професійна підготовка студентів у закладах вищої освіти. Харків: Основа, 2020. 256 с.

8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 2019. 376 с.

9. Грен Л. М. Формування емоційного інтелекту майбутніх фахівців. 2023. URL: https://doi.org/10.20998/2078-7782.2023.4.02 (дата звернення: 12.05.2026).

10. Дорошенко Н. І. Соціалізація студентів у закладах вищої освіти. Львів: ЛНУ, 2021. 210 с.

11. Дюркгейм Е. Про поділ суспільної праці. Київ: Юніверс, 2018. 432 с.

12. Дюркгейм Е. Соціологія освіти. К.: Основи, 2002.

13. Звєрєва І. Д. Соціальна робота в Україні. К.: Центр навчальної літератури, 2004.

14. Іванова І. В. Соціалізація особистості в умовах університету. Львів: ЛНУ, 2021. 210 с.

15. Ковальчук Л. М. Професійна соціалізація майбутніх фахівців. Київ: КНЕУ, 2021. 280 с.

16. Кірдан О. Формування соціальних навичок майбутніх фахівців. 2023. URL: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.5 (дата звернення: 11.05.2026).

17. Костенко Л. П. Освітнє середовище як чинник соціалізації. Львів: ЛНУ, 2020. 250 с.

18. Козак Л. В. Інформальна освіта як чинник соціалізації. Київ: Педагогічна думка, 2022. 180 с.

19. Кравченко А. Ю. Педагогічні умови професійної соціалізації. Харків: Основа, 2022. 240 с.

20. Ковальчук Л. М. Професійна соціалізація майбутніх фахівців. Київ: КНЕУ, 2021. 280 с.

21. Левченко О. Г. Педагогіка вищої школи. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 368 с.

22. Левчук М. О. Соціально-психологічні чинники професійної соціалізації. Харків: ХНПУ, 2020. 245 с.

23. Литвиненко І. В. Неформальна освіта у професійному розвитку студентів. Київ: ЦУЛ, 2021. 200 с.

24. Мельник В. В. Соціалізація студентської молоді. Київ: Наукова думка, 2021. 290 с.

25. Моторна М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності. 2024. URL: https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.9 (дата звернення: 03.05.2026).

26. Олійник О. В. Формування професійної ідентичності студентів. Харків: ХНПУ, 2020. 244 с.

27. Парсонс Т. Система сучасних суспільств. Київ: Академія, 2019. 412 с.

28. Петрова С. М. Роль університету у професійному становленні студентів. Київ: КНУ, 2020. 260 с.

29. Рагріна Ж. М. Формування професійної ідентичності студентів. 2023. URL: https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-9-9 (дата звернення: 10.05.2026).

30. Романенко В. І. Практична підготовка студентів у ЗВО. Одеса: ОНУ, 2021. 232 с.

31. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ: Генеза, 2020. 368 с.

32. Семигіна Т. Аналіз освітніх програм соціальної роботи в Україні. 2024. URL: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.4.3 (дата звернення: 12.04.2026).

33. Сидоренко В. В. Професійна підготовка студентів у ЗВО. Київ: Педагогічна думка, 2022. 276 с.

34. Сидоренко В. В. Соціальна педагогіка в системі вищої освіти. Київ: Педагогічна думка, 2021. 240 с.

35. Соколова Н. П. Роль практики у професійній підготовці студентів. Київ: Університетська книга, 2021. 230 с.

36. Стеценко О. В. Соціалізація студентів у сучасному освітньому середовищі. Харків: ХНПУ, 2023. 260 с.

37. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1977.

38. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості. Київ: Либідь, 2019. 320 с.

39. Харченко Т. П. Професійна ідентичність студентів: теорія і практика. Київ: КНЕУ, 2023. 270 с.

40. Шевченко Л. І., Шапошникова І. В. Професійна соціалізація студентської молоді: сучасні підходи. Київ: Наукова думка, 2020. 256 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

«Самооцінка професійної готовності здобувачів вищої освіти»

Шановний(а) респонденте!

Просимо Вас взяти участь у дослідженні, метою якого є визначення рівня професійної готовності здобувачів вищої освіти. Анкетування є анонімним, а отримані результати будуть використані лише в узагальненому вигляді для наукових цілей.

Інструкція: уважно прочитайте кожне твердження та оцініть його за 10-бальною шкалою, де 1 бал – дуже низький рівень, а 10 балів – дуже високий рівень.

Загальні відомості

Стать _____

Вік _____

Курс _____

Спеціальність _____

Основна частина анкети

1. Я впевнений(а) у правильності вибору своєї професії _____
2. Я володію достатніми теоретичними знаннями для майбутньої професійної діяльності _____
3. Я здатний(а) застосовувати отримані знання на практиці _____
4. Я готовий(а) самостійно виконувати професійні завдання _____
5. Я вмію працювати в команді та ефективно взаємодіяти з іншими _
6. Я здатний(а) приймати відповідальні професійні рішення _____
7. Я відчуваю потребу у подальшому професійному розвитку _____
8. Я достатньо мотивований(а) до майбутньої професійної діяльності
9. Я вважаю себе конкурентоспроможним(ою) фахівцем _____
10. Загалом я оцінюю власну професійну готовність на високому рівні

Додаток Б

АНКЕТА

«Оцінка практичної підготовки та професійного саморозвитку здобувачів вищої освіти»

Шановний(а) респонденте!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, метою якого є дослідження особливостей практичної підготовки, участі у неформальній освіті та самоосвіті здобувачів вищої освіти. Анкетування є анонімним, а результати будуть використані лише в узагальненому вигляді для наукових цілей.

Загальні відомості

Стать _____

Вік _____

Курс _____

Спеціальність _____

1. Як Ви оцінюєте рівень практичної підготовки, який отримуєте під час навчання?

Достатній

Частково достатній

Недостатній

2. Чи допомагає практична підготовка формувати професійні навички?

Так

Частково

Ні

3. Чи потребує, на Вашу думку, практична підготовка розширення або вдосконалення?

Так

Частково

Ні

4. Які форми практичної підготовки є для Вас найбільш ефективними?

Практичні заняття

Навчальна практика

Виробнича практика

Тренінги

Майстер-класи

Інше _____

5. Чи берете Ви участь у неформальній освіті (тренінги, вебінари, онлайн-курси, семінари)?

Регулярно

Періодично

Рідко

Не беру участі

6. Які форми неформальної освіти Ви використовуєте найчастіше?

Онлайн-курси

Вебінари

Тренінги

Професійні семінари

Освітні платформи

Інше _____

7. Чи вважаєте Ви, що неформальна освіта сприяє професійному розвитку?

Так

Частково

Ні

8. Чи займаєтесь Ви самоосвітою?

Регулярно

Періодично

Рідко

Не займаюсь

9. Які джерела Ви використовуєте для самоосвіти?

Онлайн-ресурси

Наукова література

Професійні спільноти

Відеолекції

Соціальні мережі

Інше _____

10. Що найбільше мотивує Вас до професійного саморозвитку?

Бажання стати кваліфікованим фахівцем

Конкурентоспроможність на ринку праці

Особистий інтерес

Вимоги сучасної професії

Інше _____

11. Які труднощі Ви відчуваєте у процесі професійного саморозвитку?

Недостатньо часу

Відсутність мотивації

Недостатність практичного досвіду

Обмежений доступ до ресурсів

Інше _____

12. Ваші пропозиції щодо вдосконалення практичної підготовки у закладі вищої освіти